

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Degantis oras

Šiūmetis kovas šiltas ir sausas, lepinantis ankstyvo pavasario džiaugsmiais. Gausūs žiemos sniegai ramiai susigėrė į dirvožemį, prisotindami vandens šaknis ir kaulus, grybienes tinklą ir nugrimzdusią į gelmes geležies rūdą. Keičiasi ir pati dienos šviesa – tampa šilta, auksinė, glostanti.

Čia pat – Šv. Velykos. Diena, kuri man siejasi ne tik su pavasarėjančia gamta ir ilgėjančios dienos valandomis, bet ir su tuo, kas šitą ciklišką laiko suvokimą supurto, apverčia – su Prisiškėlimu. Su diena, kai net apsuptas žmonių, šventinėje minioje, šurmuly ir kleges, jautiesi vienišas.

Ši vienišystė – rami, asketiška, skaidri. Kai niekur neskubi, kai laikas trumpam liaujasi sukęsis kaip amžinas ratas, kai tame rate atsiranda įtrūkis ir siela gauna progą trumpam išsiveržti už laiko ribų. Kai susiduri su tuo, kas nuo tavęs paslėpta ir trumpam ši paslapties skraistė prasiskleidžia, palikusi tave priblokštą ir netekusį žado. Kai paprasti dalykai pasirodo besą patys nuostabiau, o paprasti žodžiai – prasmingiausi.

Prisiškėlimas nušvinta kaip neįkainojama viltis, kaip neapsakoma malonė, kaip meilės pažadas, kuris niekada nebus sulaužytas, kokios negandos mus beužkluptų. Pasaulis panašus į valtį, blaškoma audringoje jūroje. Daug panikuojančių, besibarančių, pykstančių, tikinčių keisčiausiomis samokslų teorijomis ir jas skleidžiančių kaip tikrąją tiesą.

Ar mums reikėtų jomis tikėti? O patikėjus? Kas būtų tada? Būtume laimingi? Atrastume tiesą? Vargu. Mes turbūt tik dar labiau bijotume. Mūsų baimė dažnai didesnė už tikėjimą. Galbūt mes net kartais nebežinome, ko bijome. Bandome savo baimių nepastebėti, apgauti save. Kitaip jas įvardyti – gal, kitu vardu pavadintos, tos baimės apmalš, o gal ir išnyks.

Kvantinė fizika kelia hipotezę, kad laiko apskritai nėra, kad visa yra amžinas bangavimas, informacijos perėjimas iš vienos būsenos į kitą. Kaip bebūtų, žmogus yra kūniškas, materialus, ir šiuo atžvilgiu – trapus ir laikinas. Taigi suprantame, kad šioje žemėje kiekvienas iš mūsų kaip kūniška būtybė turime labai mažai laiko. Ir to laiko reikia ne tik mūsų kūnui, to laiko reikia ir mūsų sielai, kad ji užaugtų ir subręstų. Kad galėtų būti šviesos dalimi. Tos auksinės, glostančios, šiltos šviesos.

Nes tik ji gali nuramdyti begalinį ilgesį, tik ji yra stipresnė už baimę, tik ji viena persmelkia taip skaudžiai ir džiugiai. Kaip ugnis persmelkia orą ir sulydo į karštą vienį jo išsisklaidžiusias molekules.

Tas degantis oras šviečia Šv. Velykų prieangyje kaip amžinybės pažadas.

Renata Šerelytė

Velyknakčio ugnis.

Nuotrauka iš žurnalo „Kelonė“, 2025 m. balandis

KAIP DOVANA

*Atsigrėži – matai, kas buvo tikra,
O kas – tik anglis laiko pelenuos.
Gyvybė eina lyg per trapų stiklą
Ir gieda žodžiuos, ilgesio pilnuos.*

*Ko ilgis ji, ką nešas kaip idėją,
Ko ieško žemėj, gal kitur suras?
O žemę krečia liūdesiai didieji
Ir ta lyg rykštė plakanti sausra.*

*Kaip kantriai žydi sodo lelijukai,
Tvankiam birželio karšty alpdami.
Ir tulpės, atsivėrę šviesai, lūkaus,
Kol skliautai jas pagirdys lietumi.*

*Nubirs žiedai erškėtrožių laukinių...
Mąstai, kas buvo, klausi: kas dar bus?
Tu tarp kitų skaudžių dužlių likimų
Kaip dovana, gyvenime trapus. ---*

Aldona Elena Puišytė

MRF
MEDIJŲ RĒMIMO FONDAS

Medijų rėmimo fondas 2026 m. suteikė 21 000 Eur paremti projektą: **DRAUGAS** laikraščio diasporos žiniasklaida.

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Degantis oras • **2-as psl. Leonas Peleckis-Kaktavičius.** Kūrybai reikia kaltininko, kuris autorių išprovokuotų (Juozas Aputis, 5) • **3-as psl. Rita Nomicaitė.** Klausiant. Felikso Bajoro autorinės kompaktinės plokštelės • **4-as psl. JAV lietuvių Poezijos pavasaris kraustosi į Dallasą.** Į Arūno Šatkaus klausimus atsako Sandra Avižienytė • **5-as psl. Astrida Petraitytė.** Rytprūsių dailininkas, Lietuvos ir pasaulio pilietis • **6-as psl. Algis Vaškevičius.** Fotografijose – Lietuvos kariuomenės akimirkos • **7-as psl. Stanislovas Abromavičius.** Kryždirbio ir kraštotyrininko Vytauto Markevičiaus darbai • **8-as psl. JAV lietuvių Poezijos pavasaris (tęsinys)**

Kitame numeryje: Partizanės ir poetės Dianos Glemžaitės gyvenimo kelias
• Metų prozos knygų penketukas: Indrės Motiejūnaitės „Mūsų miestelis“

RAŠYTOJO UŽRAŠAI

Kūrybai reikia kaltininko, kuris autorių išprovokuotų (5)

Leonas Peleckis-Kaktavičius

Pabaiga. Pradžia 2026 m. kovo 7 d. „Kultūroje“

Iš kelių pastebėtų smulkmenų Jus įsivaizduoju žmogumi, kuriam nereikia kviestis pagalbos sugedus automobiliui, prireikus ką nors sumeistrauti ar panašiai? Neapsirikau?

Apsirikot, nors ne visai. Ką nors nutašyti, nuobliuoti, sukalti sugebu ir labai mėgstu, tačiau dėl kokių didesnių išmanymų ar darbų tektų suabejoti. Tiesiai šviesiai: tokius mūsų kaime daug kas vadindavo mažvaikiais – knieti pažiūrėti, kaip, iš ko sudarytas koks daikčiukas, kad sužinotum, reikia išardyti, išmontuoti, o kai po to reikia sudėti?..

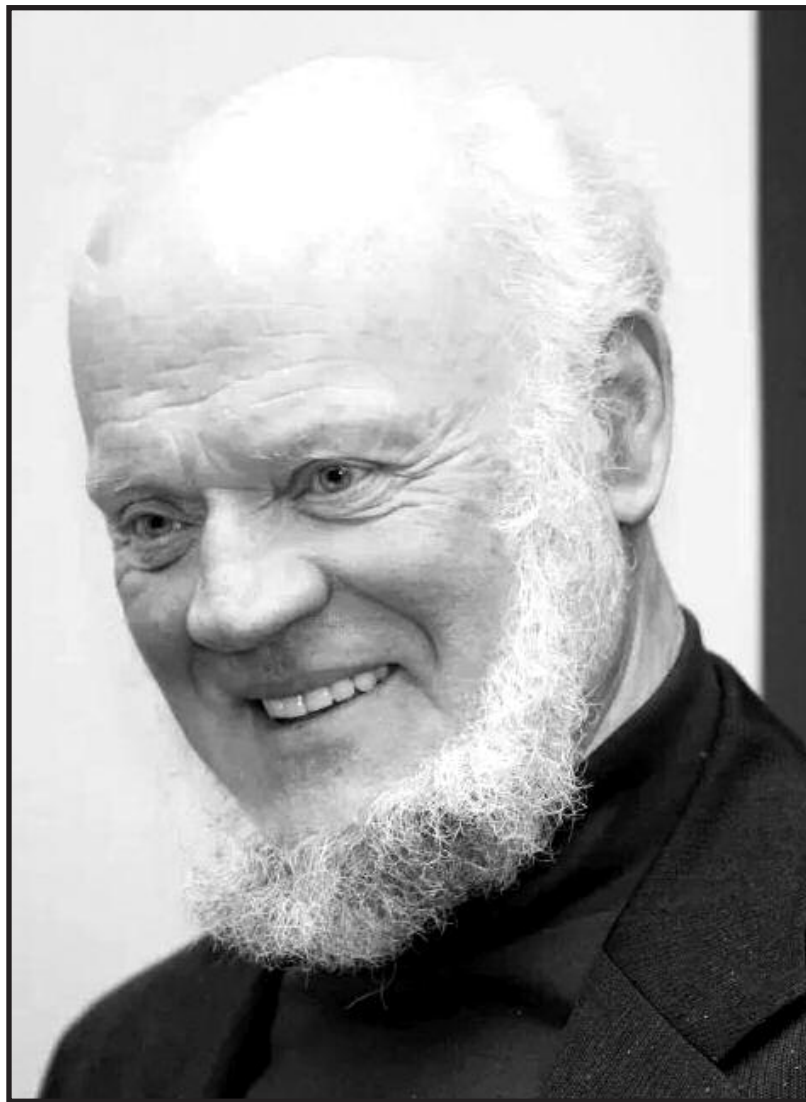
Užtat kažkodėl neįsivaizduoju Jūsų už rašomojo stalo...

Še tau! Tai kur aš tuos kelis savo raštus surašiau? Prie kokio nors stalo. Juokai juokais, bet kažki kas čia yra: man vis kas nors netinka, kas tinka kitiems. Po galais – ir man pačiam, sakau tai nemeluodamas, ne sykį atrodė, jog netinka rašyti... O kadaise, kai tik persikėlėm gyventi į rašytojų namą Antakalnyje ir kai išsivesdavau pa-vaikštinėti paprastų paprasčiausią juodą pudeliuką, Sigita Baltakienė, puiki dailininkė tekstilininkė (jos mano gimtadieniui padovanotą darbą laikau ant sienos čia, Zervynose) neilgtrukus prasitarė: jau tam Apu-čiui tas pudelis taip netinka... Tai koks jam tiktų, klausdavau pats savęs. Aišku – dvarniaška...

Irgi teisybė – dvarniaškos labai patinka, nes su tokiais šuneliais esu puikiai sugyvenęs vaikystėje, o ir daug vėliau, jau Vilniuje, turėjom Margį, kurį dukra išmokė požiaurio žaidimo. Ji pasakydavo – Margi, mirk, ir Margis apvirsdavo aukštiejininkas ir gulėdavo kvapą sulaikęs, kol komanda būdavo atšaukiama. Su tuo šuneliu baigėsi ne kaip – mano žingsnius jis išgirdavo, kai dar būdavau toli už ilgo penkiaaukščio namo, ir imdavo loti. Nebūdavo įmanoma to jo džiaugsmingo lojimo numalšinti. O už to ilgo namo ne taip retai pasirodydavau gerokai po dvyliktos, tai Margio lojimas jam pačiam ir pakenkė – teko išvežti į kaimą pas brolių, ir tenai jis buvo pririštas prie būdos. Kai retkarčiais nuvažiuodavau, Margis skūsdavosi dėl netektos laisvės ir jau be jokių komandų parodydavo, kaip jis „numiršta“...

Viename „Varpų“ vakare (o gal tai buvo mano namuose Šiauliuose?) labai šviesiomis spalvomis prisiminėte savo artimuosius. Kokie jų likimai? Kam labiausiai esate dėkingas už gražiausius savo būdo bruožus, o ir už atėjimą į literatūrą? Ar giminėje iki Jūsų literatū nebuvo?

Ką dabar ketinu pasakyti, tikriausiai galėtų pasakyti bemaž kiekvienas žmogus: gražiausi metai vaikystės, tenai tave supa brangiausi artimieji – tėvai, o jei dar gyvenimi kaime, tai ir medžiai, pievos, paukščiai. Nuo pat kūdikystės išėję tarnauti pas svetimus, kai pradėjo bendrą gyvenimą, tėvai šventai brangino kiekvieną savo išgytą, pasidarytą daiktą, o žemė, ypač tėvui, nusipirktą už pinigus, kuriuos abudu susitaupė per kelis tarnystės pas svetimus dešimtmečius, buvo tikra laisvės sala. Turbūt pirmąkart apsiverkusį tėvą mačiau tą žiemą rytą, kai jau vakarykščiai buvome persikraustę gyventi „ant savęs“, kai atsibudęs jis atsisėdo lovoje, pažvelgė pro langą ir mamai pasakė: „Motin, šiandien nebereik eiti daužyti skambalo! Galiu gulėti visą dieną...“ Skambalo

Rašytojas Juozas Aputis.

Tomo Urbelonio nuotr.

daužymu jis vadino procedūrą, kai kumečiaudamas buvo dvaro ūkvedžio paskirtas tokiu vyresniuolu, vadinamu pirmininku, kurio pareigos buvo kiekvieną vakarą išklausti ūkvedžio nurodymų, kokius rytoj darbus reikia padaryti, o jis, pirmininkas, rytojaus ankstų rytą turėdavo geležgaliu padaužyti ant klevo šakos pakabintą plūgo noragą – šitaip sukviesti visus dirbsiančius kumečius ir paskirstyti jiems darbus. Už tas pareigas tėvas per metus papildomai gaudavo kelis centnerius grūdų. Jau daug vėliau, jau po karo, kai pradėjau lankyti mokyklą, vis pažiūrėdavau į tą skambalo virvės nutrintą klevo šaką, kol ji pagaliau pakilo taip aukštai, kol ta šaka apaugo nauja žieve, kol pagaliau iš klevo liko tiktai kelmas, o buvę dvaro kumetyno moliniai pastatai ir pats dvaras tapo griuvenų krūva. Iš tėvų kumečiavimo laiko atminty išliko vaizdas, nupasakotas tėvo: kiekvieną vakarą nurodymus iš dvaro ūkvedžio jis gaudavo ne kur nors dvaro rūmų „pakajuose“, ne kokiame koridoriuje, o iš lauko pusės turėdavo prieiti prie ūkvedžio kambario lango, tada prasiverdavo „fortkė“, ir ūkvedys pro tą plyšį į pasaulį nusakydavo, ką reikia rytoj dirbti. Velnio, kalbėdavo sugrįžęs tėvas, kad nori, dabar atsimink, Šikšnius man viską nurodė tai į popierius žiūrėdamas... Šikšnius buvo dvaro ūkvedys.

Betgi išliko ir kitas prisiminimas iš tėvo pasakojimų: 1933 metų liepos naktį prie to langelio buvo susirinkęs būrelis dvaro kumečių, vaikščiojo pirmyn atgal, o ūkvedys, kuris turėjo kažki kokį radiją, vis pranešdavo, kad Darius ir Girėnas dar neparskrido. O dar po kelių valandų pranešė, kad ir neparskris.

Artimųjų likimai? Didžiuma jų jau seniai aname pasaulyje, tėvai vienas po kito mirė tesu-

laukę vos po penkiasdešimt metų, netoli gimtinės gyvena vyresnysis brolis, su kuriuo kadaise bandėme ieškoti mamos pėdsakų Anykščių krašte – mat mama, kaip anksčiau užsiminiau, aukštaitė, gimusi Senuosiuose Elmininkuose. Ryškesnių pėdsakų užtikti neteko, radome tiktai kažki kokį akmenimis grįstą prūdžiuką, kuris buvęs prie mamos namų. Kam esu dėkingas? Tėvams ir laikui, nekliudžiusiam nei Sibiri, nei kalėjimu, bet į atmintį suvariusiam daug paveikslų. Tėvams, kad jie ne tik išmokė, bet ir patys rodė, kaip reikia branginti laisvę. Užaugusiam varganame kaime, kurį ir iš kurio kilusius žmones (ypač jeigu jie kokie nors raštininkai ar kitokie menininkai) taip mėgsta pašiepti tarp knygų raidžių užaugusieji, tas skambalas ir tos tėvo ašaros yra ne buities paveikslėlis, o autentiškai išgyventa laisvės idėja, atlydėjusi mus, savo tėvų vaikus ir vaikaičius, iki Sąjūdžio mitingų ir Baltijos kelio. Tegu nebūna šitie mano žodžiai pernelyg didingi, tas tėvo anuometinis laisvės pojūtis iki pat šiol eina per širdį.

Iš kur dar kokie nors literatai galėjo būti mano giminė? Tėvai nebuvo ragavę jokio mokslo. Rašyti tėvas pramoko kariuomenėje, jis buvo ulonų pulko dūdų orkestro muzikantas, o tas Kunigaikštienės Birutės ulonų pulkas laikėsi Alytuje. Ne taip seniai su Algimantu Baltakiu išsiaiškinome, kad to pulko orkestre grojo mudviejų abiejų tėvai, kompiuterinė fotografų technika puikiai išdidino seną to laiko nuotrauką, kur ir Baltakis atpažino savo tėvą.

O kaip susiklostė Jūsų šeimyninis gyvenimas? Kuo tapo vaikai? Ar turite anūkų?

Kaip ir vaikystėje, tėvų globos apsupty, taip ir savo šeimos gyvenime nestigau nei šilumos, nei supratimo. Kad aš nors dalį tos šilumos ir supratimo būčiau galėjęs šeimai duoti! Virginija Aputienė visada buvo patikimas mano rašymų kamertonas. Menkas, gal ir gėdingas yra pasiteisinimas, kad menininkai egoistai. Ne man tvirtintis, kad esu menininkas, bet kad mažumėlė egoistas – galiu patvirtinti. Galiu ir pasiguosti: menininkų egoistų mačiau ir matau už save kur kas didesnių.

Turiu jau užaugusią medikę psichoterapeutę, pasiėmusią iš mamos visus gabumus, o iš manęs kapšį užmačiu... Iš trijų anūkių vyriausioji jau trečio kurso žurnalistė, kitos dvi dar gimnazistės. Visos jos mielos ir man, to ne itin nusipelnusiam, labai mielos.

Kokia Jūsų šiandiena?

Mielas Leonai, kokia gali būti ta mano šioji diena? Antradienis, Mindaugo karūnavimas, kieme krūva neskaldytų malkų, nervastis dėl bū-

Atkelta iš 2 psl.

simos knygos, pro langą vis zuja ir zuja mašinos ir mašinėlės, tempiantios baidares ir valtis – kapitalizmas ir mus jau smagiai pamokė, kaip reikia mylėti savo kūną, kaip jį lepinti: plaukia ir plaukia Ūlos upe plaukikai ir gėrikai, plaukia blāvūs ir gėrdamiės vaizdais, plaukia, kad gali plaukti ir kad gali už tą plaukimą susimokėti – Zervynų kaimas virsta kaubojiškos civilizacijos priebėga. Lietuvos upės jau paruoštos tapti buities sruvenomis, paskui, po kelerių metų, atsibus kas nors, koks nors ponėkas ar kas nors iš Briuselio bakstels pirštu – ko nežiūrėjot? Žiūrėjom – į atkištą „dolčių“... Aplinkos ministeris turbūt nežino kur dėtis, reikia imti tvarkytis, bet baisu, tokia apsuptis, iš kur gauti stiprybės ryžtingai stoti ginti krašto aplinkos?

Eisiu, paskaitysiu, ant stalo Šoblinskaitė, Čigriejus, Judita, Šikšnelis, Parulskis, Albertas, Jackeivičius, Frazeologijos žodynas, rusiški atsiminimai apie Čechovą, „Metų“ naujausias numeris, Spravočnik molodogo obmotčika električeskich mašin (reikia žiūrėti: elektrinė savadarbė žoliapjovė ėmė streikuoti), katė Ryžė siautėja su kaimynų katinu, bus kačiukų, kur reikės juos dėti, tos katės brolis visas apdraskytas, tas ateinantysis katinas, matyt, narsesnis ir pasiutesnis, Uspaskychas lenda po partijų ir vadų drabužiais, smagu televizijoje matyti gerumu šviečiantį Prezidento Adamkaus veidą, kodėl jis taip menkai rūpinosi Lietuvos gamta, ar jis tyliai viduje yra nutaręs, kad visos Lietuvos upės ir ežerai turi virsti purvinais nemunais ir riebalais aptekusiais reinkais, jeigu tiesa, kad tokie garsingi ir demokratiški seimūnai ėmė kyšius... Jeigu tiesa, kad yra nemažai prisigrobusių žemių, į koki mėnulį juos iššauti, kaip su tokiais reikės bendrauti Prezidentui, rytoj važiuosiu į Vilnių, keturratis „pėžas“ nesiliauja prašęsis pas meisterius (o kažgi kur buvo pamanyta, kad aš galiu susiremontuoti automobilį...), poryt ketinu į kaimą atsivežti Dalią Sruogaite, kadaise viešėdamas pas ją Čikagoj po audros prie jos namelio smagiai pjausčiau nulaužytas ir nulankstytas gluosnių šakas, dabar ji Vilniuje, sakė, norinti ištrūkti į koki švaresnį orą, ir vėl – kliūna vienos novelės pradžia, taip nervina, bet negaliu pagauti nervo už uodegos...

Ką galvojate apie rytojų?

Kad jis menkai kuo skirsis nuo šiandienos. Plačiau žvelgiant – gerai, kad Lietuva gali išsirinkti iš kelių blogybių mažiausiąją, bet kodėl nėra galima pasirinkti ne blogybę, o gėrybę, geriausią iš gerųjų? Kodėl tokių apskritai nėra?

Labai ūpą muša drastiška kaubojiškos civilizacijos invazija. Liūdina ir Lietuvos žmonių neatsparumas – ypač kai jie kaip nors paglostomi. Kaubojiška civilizacija visų pirma glosto ne dvasią, o kūną, o jam tas labai patinka. Kad būtų stipresni, mus turi kas nors ne glostyti, o mušti! Ką prisisauksime, ką lems likimas?

Klausiant

Rita Nomicaitė

Pastaraisiais metais pasirodė dvi autorinės Felikso Bajoro kompaktinės plokštelės (parengė „Aštuntoji Nata“). Jų leidyba susieta su kompozitoriaus 90-mečiu ir atrodo tarsi šiai datai skirtų koncertų tęsinys, reflektuojantis jubiliejines kamerinių opusų programas.

Ir simfoniniai, ir kameriniai koncertai priminė nepaprastą kompozitoriaus darbštumą. Dar prieš dešimtmetį skaičiuojant kūrinių sąrašą susidėliojo per 200 veikalų (beje, didelė jų dalis – ciklai). O 2024 m. jubiliejinis Felikso Bajoro muzikos „sezonas“ tarp jų atrado net neskambėjusių.

Kompaktiniai diskai „The Turn“ ir „Reflections“ taip pat pateikia įvairaus likimo veikalus. Šalia vienažangiai atliktų prieš dešimtmečius – po dešimties-penkiolikos metų pagaliau sulaukę premjeros. Matome jau premijuotų kūrinių. Dabar laukia didelis darbas išleisti daugelio jų natas.

Plokštelių turinio pobūdis nevienodas. Antai „Posūkyje“ įrašyti kūriniai įvairiems instrumentams ansambliams ir pavieniams instrumentams, tradiciniams ir girdimiesiems ypač retai. Soluoja Vytautas Giedraitis (obojus), Andrius Puplauskis (fagotas). Ansambliškam iššūkiui ryžosi Šv. Kristupo medinių pučiamųjų kvintetas, varinių pučiamųjų kvintetas BRASS-PALVOS, styginių kvartetas „Mettis“ ir trio „Claviola“.

Šiame leidinyje dominuoja nauji kūriniai. Įtrauktos ir ankstesnės, 1980 m. atsiradusios „Trys interliudijos obojui“, tačiau jos taip pat jau patenka po brandžiausios kūrybos skraiste. Ir „Interliudijos“, ir kiti septyni veikalai („In Response“ fagotui solo, „Autumn. Leaves“ medinių pučiamųjų kvintetui, „Index“ varinių pučiamųjų kvintetui, „Event“ ir „Aspiration“ styginių kvartetui, „Post Scriptum“, „The Turn“ altui, klarinetui, fortepijonui) atskleidžia svarbiausią Felikso Bajoro muzikos grožį. Vidinį teatricalumą, ar, pasak habil dr. prof. Vytauto Landsbergio, „vizijų, kaukių teatrą“.

Dar skaidriau ši esminė Bajoro mąstysenos savybė girdima „Refleksijų“ plokštelėje, nes čia parinkta kūrinių mažiausiai sudėčiai – smuiko ir fortepijono solo bei duetu. Groja smuikininkas Jokūbas Švambaris ir kompozitoriaus duktė, pianistė Gabrielė Agilė Bajoraitė. Šiuo atveju giminytės ryšys svarbus, nes dukra su kolega suptingai pasidavė kompozitoriaus įtaigai ir įrašė tai įamžino. Be to, autorius dalyvavo įrašų montuojant, kaip ir rengiant plokštelę „The Turn“. Čia tenka konstatuoti, kad visokių perdirbimų ir surogatinio intelekto laikais autorystės pėdsakai tampa labiau pastebimi ir todėl darosi nepaprastai brangūs.

Grįžkime prie Bajoro garsų teatro. „Refleksijų“ plokš-

telėje net paprasčiausio žanro kūriniai, pjesės supintos iš dviejų „veikėjų“ vaidmenų. Tuo ypač pasižymi pjesė Nr. 6 iš septynių pjesių smuikui ir fortepijonui ciklo: atrodo, kad muzikantai, supainioję natas, groja skirtingus kūrinius. Kompozitoriaus sceninė fantazija nukėlė jį ir į negirdėto žanro padangę. Taip nusakyčiau abiejų plokštelių naujausius opusus – „Autumn. Leaves“ pučiamiesiems (2023) ir „Atspindžius“ fortepijonui (2022, Thomo Manno festivalio užsakymu).

Šių kūrinių skambesiai tokie vaizdingi, kad juos norėtusi pavadinti vizualia muzika. Tarsi kokiu XXI a. impresionizmu. Net kompozitoriaus kalbėsena pakitusi iki sunkiai atpažįstamos. O skambesiai lyg paveikslą tapo konkrečius objektus. Tiesiog regime krentant besisupančius rudens lapus, vėjo gainiojamus jų šuorus. Galime įsivaizduoti visą atspindžių galeriją: ramius saulės atšvaitus dangoraižių languose, šaižius skaudžius blyksnius, atspindžius vandenyje (tikrai, epizodas asocijuojasi su Debussy pjesė, nors Bajoras jos gal nė nežino), smulkias švieses lyg žvaigždes rugpjūtį arba žvaigždes lyg Friedrich Schiller filosofijos atspindžius Ludwig van Beethoven paskutiniosios sonatos „Variacijose“.

Išskyrus etiudą „Raitymas“ smuikui (šamojingas pavadinimas melodijų figūroms apibūdinti), stambesni plokštelės kūriniai buvo patekę į kitų muzikų rankas. Daugiausia interpretaciniais variantais buvo išmarginta smuiko pjesė „The Threshold“, parašyta privalomojo kūrinių funkcijai III tarptautiniam Jascha Heifetz smuikininkų konkursui užsakius. Jaunosios pianistės vaizduotėje visai kitaip nei impulsyvių vyresniųjų kolegų girdėjime laisvai, atidžiai išiklausant banguoja Rauda.

Stipriausias plokštelės kūrinys – sonata smuikui ir fortepijonui „Prabėgę metai“. Tai – vienas ryškiausių Felikso Bajoro veikalų apskritai. Kompozitoriaus bičiulis muzikologas Vytautas Landsbergis jo kūrybą apžvelgiančiame straipsnyje, pavadintame „Kas daržely žydėjo“, apie sonatą rašė: „Nemažiau tipiška čia taip pat dvasingos lyrikos ir judraus, beveik choreografinio raiškumo kaita. Sonatos vaizdai apima labai plačią psichologinę išraiškos skalę (švelnumas ir polėkis, ryžtas ir abejonė, dramatiškumas ir humoras, blaivi ironija, distancija ir susimąstymas iki užsimiršimo). Be to, ir tie atspalviai tolydžio susipina, muzikoje pasiekta įstabios „vidinio monologo“ nuotaikų kaitos, tikslingo ir labai prasmingo permainingumo. (...) Taurusis menas pakyla iš asmeniškumo, girdime, jog muzikos garsais čia kalbama apie pačią žmogaus būtį“ („Literatūra ir menas“, 1981, birželio 20).

Keturių dalių sonata neturi aiškios pabaigos. Finalinis smuiko motyvas primena klausimą. Klausimų figūros apskritai sukasi daugelyje Bajoro kūrinių, dažnai juos ir baigdamas. Viena-reikšmiai arba kaip užuominos. Vienaip ar kitaip, Felikso Bajoro kūrinių pabaigos dažnai mažai pakimba ore.

Abiejų leidinių dizaineris – Dovydas Čiuplys

Šiųmetis JAV lietuvių Poezijos pavasaris įvyks Dallas, TX

Poetė Sandra Avižienytė

JAV lietuvių Poezijos pavasaris kraustosi į Dallasą Į Arūno Šatkaus klausimus atsako Sandra Avižienytė

Kodėl JAV lietuvių Poezijos pavasaris šį kartą vyksta Dallase, Texas valstijoje?

Šį sprendimą įtakojo dailininkė ir nauji leidinio autoriai, atsiradę po praėjusio Poezijos pavasario „Dešimtas Kūlgrindos akmuo“ rinkinio pristatymo ir renginio Čikagoje. Manau, nėra sąžininga visus pavasario renginius organizuoti tik Illinojuje, kur gali dalyvauti tik aplinkui gyvenantys.

Tai – ne pirmas keliaujantis Poezijos pavasaris. 2018-aisiais turėjome puikų susitikimą, skaitymus ir muzikinį vakarą Colorado valstijoje, kurį pavadiname „Mylios aukštyje“. Tai suteikė progą dalyvauti net 4 naujiems autoriams, pasidalinti savo patirtimis ir poezija, iš esmės susipažinti ne tik su leidinio turiniu, bet ir su organizacijos PoPaJAV tikslais.

Vėliau, 2022-aisiais, Californijoje gyvenantys poetai ir rašytojai bei pirmasis Lietuvių rašytojų draugijos (LRD) pirmininko B. Brazdžionio palikimas įkvėpė susitikimą daryti Los Angeles, Californijoje. Turėjome puikią progą suorganizuoti ne tik JAV lietuvių poetų skaitymus, bet ir švęsti Amerikos LRD 90-metį. Pirmą kartą istorijoje sulaukėme Lietuvos rašytojų sąjungos narių, taip sujungdami abu krantus – JAV ir Lietuvos.

Taipogi turėjome galimybę atšvęsti ir pristatyti Čikagos teatro sambūrio „Žaltvykslė“ spektaklį „Po rudens dangum žvaigždė Tu“, (rež. Ilona Čiapaitė, aktoriai Linas Umbrasas ir Liepa Januškaitė), skirtą poeto Pauliaus Širvio 100-mečiui.

Negana to, 2024-aisiais Poezijos pavasario rinkinio „Laumžirgių pieva“ poetai ir Poezijos pavasario dalyviai rinkosi ir turėjo gausų susibūrimą bei koncertą Detroite, Michigano valstijoje.

Kiek autorių atsiuntė savo kūrybą?

Šiomet sulaukėme 40 autorių, kurie pasidalino savo poezija ir proza. Trys autoriai – Jolanta Kalinauskaitė-Blanko (Texas), Eugenija Buivydytė (Californija) ir Alvydas Pakarklis (Illinojus) – dalijasi rinkinyje savo poezija / proza pirmą kartą.

Prie naujų autorių norėčiau priskirti ir antrą kar-

tą savo poezija kasmetiniame rinkinyje besidalijančius autorius – Rolandą Šniuką (FL), Daivą Česonytę (CO), Ugnę Carma (IL), Mariją Boharevičienę (IL) bei Vidą Oną Bladykaitę-Wilson (NY).

Kai kurie jų turi išleidę ne vieną rinkinį, daugelį metų dalijasi savo poezija Lietuvos ir Amerikos spaudoje. Moka jie save išreikšti ir kitokiais būdais – teatre, tapyboje, dainose, kasdieninio darbo užsiėmimuose.

Yra tokia lietuviška patarlė – „Savam krašte pranašu nebūsi.“ Aš visada argumentuoju – svetimame taip pat, jeigu neturi ką „pranešti.“ JAV lietuvių Poezijos pavasario leidinio tikslas – kaupti ir dalintis su visais tuo, kuo dabar gyvena ir kuo kvėpuoja susitikimų ir renginio autoriai: pasidalinti tarpusavyje temomis, išvalgomis, poetiniu žodžiu, kuris dažnai slypi metaforose, aforizmuose ir epitetuose ir palikti viską ateinančioms kartoms.

JAV lietuvių Poezijos pavasario leidiniai pastaraisiais metais yra ruošiami ir e-ISBN formatu, kurį galima surasti Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekos paskyroje.

Nėra lengva atsistoti prieš klausytoją, atverti savo sielą ir vėliau gyventi, tarsi nieko neįvyko. Ne visi autoriai jaučia poreikį susitikti gyvai, ne visiems leidžia galimybės ar asmeninės aplinkybės. Ir tai normalu.

Kiekvienais metais suteikia naują nerimą, laukimą, kartais ir nežinią. Vieni rašo daugiau, kiti daro pauzę. Svarbiausia žinoti, kad ESAME. Ir kad nesame vieni.

Kaip bendruomenė prisideda prie šio renginio?

Pirmiausia noriu padėkoti Lietuvių Fondui, Inc. Ir jo tarybos nariams, kurie jau keleri metai išgirsta mūsų pelno nesiekiančios organizacijos tikslus ir finansine parama prisideda ne tik prie leidinio išleidimo, bet ir prie susitikimų, organizuojant Poezijos pavasario skaitymus. Visi rinkiniai ir susitikimai skirti žmonėms, siekiant puoselėti ne tik gimtąją lietuvių kalbą JAV išeivijoje, bet ir išsaugoti tai, ką atsinešėme iš praeities, įamžinti ir palikti save

knygose ir kitų atmintyje.

Poezija – subtili niša, rodos, savo buvimu nepritraukianti daug klausytojų, kartais net bauginanti ir atbaidanti kitus, tačiau mažoms bendruomenėms tai ypatingas renginys ir neįkainojama patirtis.

Turime autorių, kurie ne tik rašo, bet ir kuria dainas, todėl išgirsti galima ir tai, kas ką tik gimė. „Pradžioje buvo žodis...“ – taip pradėjau rinkinio „Zenitas“ įvadą. Kaip pasakytų poetas, fotografas ir žurnalistas Arūnas Šatkus: „Ko tik vėliau nebuvo...“, tačiau išėmus žodžius iš dainos, liktų tik melodija. O tuščias lapas, neturintis klaidų tekstuose – tik užrašams skirta knygelė.

Dallaso bendruomenė ir jos nariai ne tik laukė susitikimo ir planavo jį, bet ir padėjo tam tikslui surasti salę, kuri būtų patogi aplink gyvenantiems, suorganizavo susitikimą su lituanistinės mokyklos „Baltija“ mokytojais ir mokiniais (planuojame ten apsilankyti balandžio 11-osios rytą), pateikė išsamią ir detalią lankytinų vietų programą, kad atvykusieji ir pirmą kartą besilankantys Texas valstijoje turėtų galimybę susipažinti su miestais, kuriuose jie gyvena, pasirūpino generalinės repetitijos susitikimo vieta.

Kartu su poezija planuojama suruošti ir iškambinti Gabrielės Dabašinskaitės (rinkinio „Kadagių uogos“ viršelio autorės) ir menininko Alvydo Pakarklio (kasmetinio JAV lietuvių Poezijos pavasario apdovanojimų mecenato) parodą, ruošiamą PoPaJAV 2026 afiša, prie kurios galės išsimažinti susirinkusieji.

Didžiausią dėką teikia fotografės, tapytojos Virgos Heft dalyvavimas – net 40 jos darytų fotografijų fragmentų, įprasminančių nematomą priešingą pusę – nadyrą arba tamsą, kurioje gimsta šviesa, sugulė rinkinyje „Zenitas“. Tereikia paimti knygą į rankas ir ją atversti.

Daugiau nei 7 mėnesius vyko nenutrūkstamas bendradarbiavimas, susirašinėjimai, pokalbiai telefonu, planavimas, susitikimai „Zoom“ platformoje.

Ypatingą padėką noriu pareikšti ir Bendruomenės pirmininkei Erikai Ulinskaitei, be kurios entuziazmo, energijos ir sugebėjimo suburti aplink save kitus, šis planuojamas susitikimas galbūt iš viso nebūtų įmanomas. Kartais didžiausia pagalba – suteikta erdvė ir galimybė ištransliuoti ir pasidalinti tuo, kas mes, poetai, esame, nekišant į ratus pagalių, nesisten-giant visų suvienodinti, sugrūdant į vienokius ar kitokius rėmus.

Kas priima poetų desantą Texase?

Dauguma atvykusių autorių gyvenama vieta pasirūpina patys, nenorėdami suteikti nepatogumų vietiniams, tačiau tuos, kurie atvyksta iš labai toli ar svečius iš Lietuvos pasitinka oro uoste bendruomenės nariai.

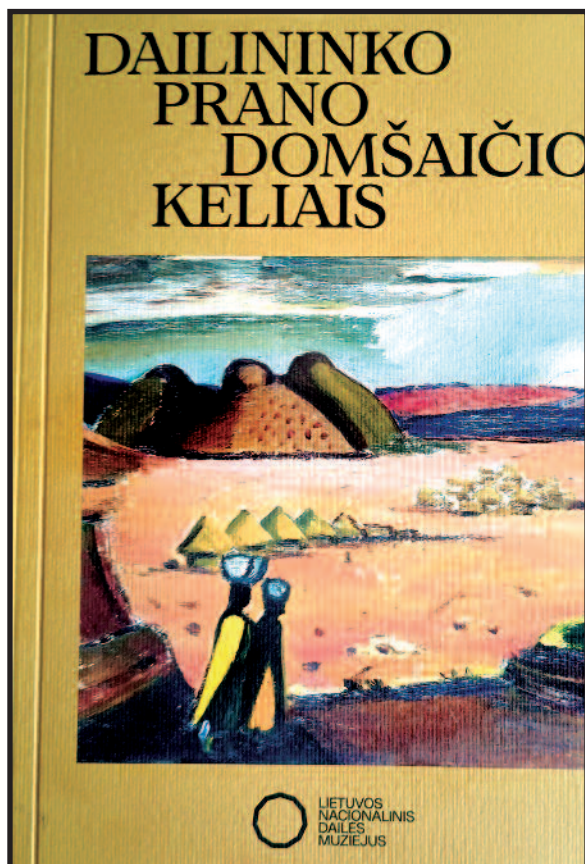
Jie suteiks ne tik gyvenamąją vietą savo namuose, bet ir pasiryžę nuvežti ir parvežti į ir iš visų susitikimų patys, būti atvykusiųjų atspindžiais ir saugiai palydėti namo ar tolimesnių gyvenimo kelionių link.

Poezijos pavasaris 2025 Lemonte

Rytprūsių dailininkas, Lietuvos ir pasaulio pilietis

Astrida Petraitytė

Dailininko Prano Domšaičio keliais. – Sudarytojos Aurelija Malinauskaitė, Skaistė Marčienė. – V.: Lietuvos nacionalinis dailės muziejus, 2025

Šia nedidelę knygelę – tekstas neužima nė 40 puslapių (juos praturtina kūrinių iliustracijos) – rekomenduočiau visiems, norintiems ir pa-

Pranas Domšaitis. Dvi valstietės

žinti, ir prisiminti iš Rytprūsių kilusį dailininką Praną Domšaitį. Prieš dešimtmetį išleistą solidų Kristinos Jokubavičienės veikalą „Pranas Domšaitis. Vaizduotės realybė“ gal ne kiekvienas ryšis studijuoti – šis albumas-katalogas lietuvių ir anglų kalbomis sunkokai ir pakeliamas (592 psl.).

LNDM išleistoje knygelėje dailininką pristato – po muziejaus direktoriaus dr. Arūno Gelūno prarmės – tik glaustas menotyrininko (Rytprūsių muziejaus Liuneburge bendradarbio) dr. Jörn Barford straipsnis bei svarbiausių gyvenimo ir kūrybos datų suvestinė. O vienu ypu teksta perskaičius, lieka pilnumos išpūdis: visa, kas svarbiausia, sužinota: ir biografiniai - taip pat asmeninio gyvenimo – faktai, ir kūrybos kelias (ir keliai pasaulyje), ir sąsajos su Lietuva.

Gelūnas pirmais sakiniais užmezga intrigą: „Sukrečiančius XX amžiaus įvykius ir pokyčius meno istorijoje atspindinti menininko biografija galėtų būti suguldyta į išpūdingą filmą arba serialą, bendradarbiaujant Vokietijos, Lietuvos, Austrijos ir

Pietų Afrikos Respublikos kino kūrėjams“ (p. 7). Barfordas „filmą“ išskleidžia konkrečiais faktais – o mums, žinia, pravartu pasitelkti vaizduotę, kad jį „pamatytumėm“.

Franz Domscheit – savo valia tapęs Pranu Domšaičiu – gimė 1880 m. rugsėjo 15 d. Rytų Prūsijos Kruopynų kaime (dabar – Kaliningrado sritis). Ūkininkų vaikui kelias į meną nebuvo savaime suprantamas, bet mama jį palaikė, tėvą įtikino žinoti. Tad Domšaitis mokėsi Karaliaučiaus dailės akademijoje – porą metų Piešimo mokytojų skyriuje, o 1907–1910 m. (prieš tai metus mokytojavęs, ne iškart priimtas „dėl talento stokos“) jau Tapybos skyriuje. Dar metus tobulinosi žymaus dailininko, taip pat rytprūsičio Loviso Corincho mokykloje. Bent jaunystėje nesiekta sėslaus, komfortabilaus gyvenimo būdo, tai iliustruoja fragmentas iš datų suvestinės: „1910–1914 Studijų tikslais keliavo po Europą, pabuvojo Nidos dailininkų kolonijoje, dalyvavo ‘Laisvojo secesiono’ parodose Vokietijoje, Osle lankėsi ekspresionisto Edvardo Muncho dirbtuvėje“.

Pirmoji personalinė paroda 1919 m. Berlyne atvėrė gausiomis darbų ekspozicijomis (suprantama ir intensyviu darbu) paženklinatą kūrybinį kelią – įtrūkis, stabtelėjimas radosi, Vokietijoje į valdžią atėjus nacionalsocialistams. Bet prieš tai toks intriguojantis biografijos faktas: 1920 m. kovo 3 d. Kaune jam išduotas Lietuvos Respublikos pasas, taigi suteikta pilietybė (gal ir netikėtai pasirodžiusi naudinga pokariu). Pasak Barfodo, dailininkas „neabejotinai šalį pažino per keletą kelionių – apie tai liudija keli išlikę peizažai, nutapyti iki 1920 m“ (p. 21); nors nelabai mokėjo lietuviškai, bet domėjosi Lietuvos istorija ir liaudies menu.

1924 m. Domšaitis Berlyne susipažino su dvidešimčia metų jaunesne dainininke Adelheid Armhold. Pasiturinčių Kylio prekybininkų šeima „nebuvo patenkinta šiais perspektyvios dainininkės ir beveik dvigubai vyresnio vienišiaus dailininko santykiais“ (p. 24). Vis dėlto, regime, tai būta tikros meilės – 1928 m. jiedu susituokė Pausstininkų bažnyčioje, kurioje Domšaitis buvo ir krikštytas. Barfodas įvertina palankius pokyčius dailininko gyvenime: iškurta gražiame bute Berlyne, jis lydėdavo jaunąją žmoną į koncertines keliones po Europą. Kai jau neganda emė grūmėti, 1938 ar 1939 m. Domšaitis apsigyveno Austrijoje, žmona prisijungė 1943 m. 1945–1948 m. Domšaitis Austrijoje susitiko su pasitraukusiais Lietuvos dailininkais, kartu su jais dalyvavo parodose; jam suteiktas – matyt, pravertė Lietuvos pilietybė – perkeltą asmens statusas. Adelheid sulaukus kvietimo mokytis dainavimo Keiptauno universitete, juodu 1949 m. išvyko į Pietų Afriką. Jiems pavyko į naujuosius namus parsigabenti didelę dalį dailininko darbų.

Domšaičiui šis finalinis gyvenimo etapas – trukęs 16 metų – buvo kūrybiškai rezultatyvus, rengtos parodos. To laikotarpio paveikluose atspindėti ir vietos peizažai, ir žmonės. Taip pat ryškėja bibliniai siužetai – o *Pabėgimo* motyvas jau ir anksčiau jo kūryboje radosi. Domšaitis mirė 1965 m. lapkričio 14 d., būdamas 85-erių ir, kaip pabrėžia Barfordas, „sulaukęs pripažinimo ir pagarbos“ (p. 33).

Barfodas įvertina ir dailininko kū-

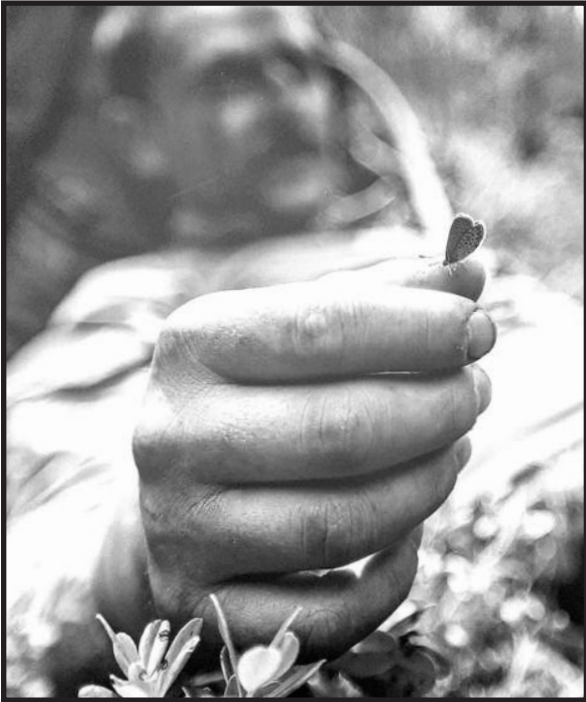
Pranas Domšaitis. Adelheid portretas

rybinius pokyčius. Įdomu, kad jau nuo 1917 m. jo darbai įgauna tamsesnį koloritą. „Apie 1920 m. Prano Domšaičio kūrybą papildė estampai, litografijos ir sausosios adatos raiziniai“ (p. 21). Kelionių metu, t.y. negalėdamas ilgėliau atsidėti tapybai, gausiai kūrė piešinius ir pasteles. Bet 3-iaame dešimtyje darbai vėl šviesėja, tarpais artėjama prie abstrakčių formų, ši stilistika sustiprėjo įsikūrus Pietų Afrikoje.

Gausi dailininko darbų kolekcija dabar ekspozuojama Klaipėdoje, paveikslų galerijoje, kuriai 2004 m. suteiktas Prano Domšaičio vardas. (Praverstų, jei leidinyje šalia reprodukcijų būtų nurodytas ne tik „vyriausias“ darbų savininkas – Lietuvos nacionalinis dailės muziejus, bet ir eksponavimo vieta). Turime tarti padėkos žodžius dailininko našlei ir JAV Lietuvių Fondui – tarpusavio kontaktų dėka, Fondo žinioje jau 1982 m. buvo per 800 Domšaičio darbų. „Idėją visą kūrybą ilgainiui pervežti į Lietuvą pavyko įgyvendinti 1990 m. atkūrus Lietuvos Respublikos nepriklausomybę“ (p. 35). 1992 m. Vilniuje atidaryta Domšaičio darbų paroda – pirmoji Lietuvoje; nuolatinė ekspozicija įkurta Nacionalinio dailės muziejaus padalinyje Klaipėdoje.

Pranas Domšaitis. Bėgimas į Egiptą

Nuotraukose įamžintos Lietuvos kariuomenės akimirkos.

A. Vaškevičiaus nuotraukos

Fotografijose – Lietuvos kariuomenės akimirkos

Algis Vaškevičius

Jau 21-ą kartą buvo surengtas fotografijų konkursas, skirtas įamžinti Lietuvos kariuomenę. Naujausias konkursas „Lietuvos kariuomenė fotografijoje 2025“ sulaukė rekordinio dėmesio – 79 fotografai pateikė daugiau nei 500 nuotraukų. Iš jų ekspertų komisija į parodą atrinko 59 stipriausius kadrus, suskirstytus į keturias temines kategorijas: „Kario portretas“, „Kariniai veiksmai“, „Kariuomenės šventės ir kasdienybė“, „Technika ir ginkluotė“.

Parodos nuotraukos puikiai įrodo, kad Lietuvos kariuomenė – tai daugiau nei uniforma, technika ar ginkluotė. Tai žmonės, kurie savo kasdieniu darbu, pasiryžimu ir tarnyba kuria mūsų valstybės saugumą. Ši paroda leidžia iš arčiau pažvelgti į Lietuvos kariuomenę bei Lietuvoje dislokuotus NATO sąjungininkų karius: pamatyti, kokie jie yra pratybose ir šventėse, kaip treniruojasi, leidžia tarnybos kasdienybę ir siekia savo tikslų.

Tado Dambrausko fotokonkurso „Lietuvos kariuomenė fotografijoje 2025“ nugalėtojai buvo apdovanoti Krašto apsaugos ministerijoje. Konkurso nugalėtojais paskelbti Vaiga Zalatoriūtė, Lukas Tamošiūnas, Karolis Kavolėlis ir Eimantas Genys. V. Zalatoriūtė laimėjo kategorijoje „Kariniai veiksmai“, L. Tamošiūnas – kategorijoje „Kario portretas“, K. Kavolėlis – „Technika ir ginkluotė“, o E. Genys – „Kariuomenės ir visuomenės renginiai, kario kasdienybė“.

Be pagrindinių apdovanojimų konkurso dalyviams specialiuosius prizus taip pat įteikė Krašto apsaugos ministras Robertas Kaunas, Lietuvos kariuomenės vadas ir nuotraukų vertinimo komisijos pirmininkas gen. Raimundas Vaikšnoras, Lietuvos žurnalistų sąjunga, parduotuvių tinklas „Armijai ir civiliams“ bei fotožurnalistikos festivalis „Vilniaus fotografijos ratas“.

Karo fotografo ir operatoriaus Tado Dambrausko vardas šiam fotokonkursui suteiktas siekiant įamžinti jo atminimą ir nuopelnus. T. Dambrauskas Krašto apsaugos departamente pradėjo dirbti 1990 metais, netrukus buvo paskirtas Vilniaus operatyvinių grupės instruktoriumi-metodiniu. Vėliau jis dirbo žurnalo „Karys“ fotografu, brigados „Geležinis Vilkas“ ir Krašto apsaugos ministerijos operatoriumi. 50-metis vyras mirė ištiktas infarkto 2003-ųjų vasarą.

T. Dambrauskas sukaupe unikalų nuotraukų ir vaizdų archyvą – fiksavo Lietuvos kariuomenės raidą nuo Sąjūdžio žaliaraiščių iki modernios kariuomenės. Šis fotografas, kuris buvo ir žinomas Lietuvos televizijos žinių vedėjos Eglės Bučelytės vyras nestokojo optimizmo ir gero humoro jausmo nestokojusio, o jo fotoaparato objektyvas per tryliką metų fiksavo ne tik pratybų, iškilmų, misijų akimirkas, bet ir linksmus karių kasdienybės vaizdus. Jo unikalūs reportažai ir nuotraukos susilaukė dėmesio ir tarptautinėje žiniasklaidoje.

Dirbdamas T. Dambrauskas nevengė rizikos ir netradicinių sprendimų, dėl „gero kadro“ buvo pasiryžęs pralaužti bet kokius ledus. Jis pirmasis ir vienintelis kariuomenėje filmavo parašiutininkus prisišęs prie lėktuvo sparno, nuolat leisdavosi į su-

dėtingus žygius kartu su kariais, fiksavo pirmųjų tarptautinių lietuvių misijų akimirkas Balkanų regione ir Afganistane.

Krašto apsaugos ministerijos organizuojamo konkurso tikslas yra per fotografiją iš arčiau parodyti Lietuvos kariuomenę ir Lietuvoje dislokuotų NATO sąjungininkų karius. Lietuvos kariuomenė – neatšiejama valstybės ir visuomenės dalis, ir fotokonkurso nuotraukose ji atsiskleidžia kaip gyva, artima ir bendruomeniška.

Konkurso nuotraukos buvo išleistos atskiru albumu. Jose įamžinta Lietuvos kariuomenės kasdienybė iš arčiau – nuo intensyvių pratybų, ginkluotės ir technikos manevrų iki tarnybos buities, švenčių ir tarpusavio palaikymo akimirkų. Nuotraukose karinė tarnyba pateikta ne tik kaip pareiga, bet ir kaip apsisprendimas gyvenime nuolat būti pasirengusiam ginti savo valstybę.

Keturiuose kategorijose šiuolaikinė Lietuvos kariuomenė iškyla skirtingais rakursais: matome, kad ji ne tik profesionali, technologiškai pažangi, bet ir labai žmogiška. 2025 metų kataloge išskirtinė vieta teko Vilniuje vykusios Vokietijos ginkluotųjų pajėgų 45-osios šarvuotosios brigados „Lietuva“ inauguracijos akimirkoms, įamžinusioms sprendimą Lietuvoje dislokuoti vokiečių brigadą stiprinant šalies bei NATO rytinio flango gynybą.

Albumo įžanginiame žodyje Lietuvos kariuomenės vadas ir nuotraukų vertinimo komisijos pirmininkas gen. R. Vaikšnoras teigia, kad šios Tado Dambrausko konkurso nuotraukos atskleidžia platų Lietuvos kariuomenės veikimo spektrą – nuo kovinių vienetų iki logistikos, medicinos, oro, jūrų ir rezervų karių. „Nuotraukos primena, kad kariuomenė nėra tik miškas ar apkasai. Tai gyvas, įvairialypis organizmas, kuriame kiekvienas žmogus ir kiekviena specialybė prisideda prie bendro tikslo – mūsų valstybės gynybos.“

Suvokiant Tado Dambrausko palikimą, būti šio konkurso dalimi ir prisidėti prie Lietuvos kariuomenės istorijos įamžinimo yra didžiulė garbė. Konkurso dalyviai leidžia pamatyti, pajauti ir prisiminti tai, kas dažnai lieka už kadro – kasdienybės akimirkas, tarnybos iššūkius ir pasididžiavimo jausmą, – pabrėžia kariuomenės vadas.

Ši paroda buvo eksponuojama Krašto apsaugos ministerijoje, o vėliau pradėjo savo kelionę p Lietuvą. Kaune, prekybos miestelyje „Urmis“ ją taip pat pamatė daug lankytojų, kurie gyvai aptarinėjo efektingiausius ir įdomiausius kadrus.

Kryždirbio ir kraštotyrininko Vytauto Markevičiaus darbai

Stanislovas Abromavičius

Neseniai Rumšiškėse (Kaišiadorių rajonas) gyvenantis inžinierius, pokario partizaninio karo kovų atminimo organizatorius Vytautas Markevičius paminėjo savo devyniasdešimtmetį. Stebina šio žmogaus veikla, darbštumas ir sumanumas.

Vytautui Markevičiui suteiktas Laisvės kovų dalyvio statusas, už aktyvią kultūrinę veiklą, įgyvendinant istorinio ir literatūrinio paveldo išsaugojimą, jo prieinamumo visuomenei didinimą, jaunosios kartos patriotizmo ir meilės savo Tėvynei supratimo ugdymą bei Kaišiadorių krašto garsinimą 2022 m. apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordinu. 2017 metais Kaišiadorių rajono savivaldybės sprendimu jam paskirta kultūros premija.

Jo gimtinė – šalia senųjų Rumšiškių buvęs Kapitoniškių kaimas, 1958–1959 metais iškeltas iš būsimų Kauno marių dugno. Vytauto tėvelis Bernardas (g. 1903 m.) kartu su būsimu poetu Jonu Aisčiu (Aleksandravičiumi) lankė Rumšiškių šešiametę pradžios mokyklą, 1912 m. net sėdėjo viename suole.

Jau porą dešimtmečių savo veiklos metų Vytautas pašventė kelionėms po Lietuvos mokyklas, kur jaunimui pasakoja apie lietuvių kovas už nepriklausomybę. Jų apkeliaavo jau 150. Mokyklose veda pilietiškumo pamokas mokiniams, dalija mokiniams istoriniais faktais paremtą medžiagą, eksponuoja savo surinktą ir parengtą turtingą parodą „Sąjūdis“. Parodą sudaro dešimtys standų, knygų, laikraščių, žurnalų, per Lietuvą keliauja nuo pat 2006-ųjų.

Visi keturi Vytauto vaikai baigę aukštuosius mokslus, yra jo pagalbininkai, kupini lietuviybės ir darbštumo.

Vyriausioji, Gražina Kazanavičienė, baigė Kauno politechnikos institutą, tapo inžiniere-technologe, vėliau studijavo Vilniaus universitete, yra muziejininkystės komunikacijos ir informacijos magistrė. Dirba muziejininke Kaišiadorių muziejaus Jono Aisčio ekspozicijoje Rumšiškėse.

Prieš 30 metų Gražina kartu su dailininku-dizaineriu Ruslanu Aranausku, Liaudies buities muziejuje (dabar – Lietuvos etnografijos muziejus) dirbusiu dr. Eligijumi Juvencijumi Morkūnu prisidėjo prie muziejaus įkūrimo. Ji susirado poeto Jono Aisčio šeimą JAV, po visą Lietuvą išsibarsčiusius poeto brolių, seserų vaikus ir anūkus, apėjo Rumšiškių gyventojus, ieškodama būsimam muziejui eksponatų. Dar ir dabar muziejus gauna netikėtų dovanų, primenančių J. Aistį – senų laikraščių, knygų, atsiminimų apie poetą.

Vytautas Markevičius padovanojo prieškarinį Rumšiškių, iškeltų iš būsimų Kauno marių dugno, maketą (mastelis 1:1000), kuriame užfiksuota visos miestelio sodybos, nurodyti jų savininkai. Tarp jų – Simanavičių sodybos vieta, kur 1907–1913 m. gyveno J. Aisčio tėvai. Medžiaga maketui Vytautas rinko 25 metus.

Sūnus Gintaras baigė Vilniaus universiteto Filologijos fakultete lietuvių kalbą ir literatūrą, dirba Lietuvos etnografijos muziejuje edukatoriumi. Jo darbas – lankytojų aptarnavimas, edukacinių užsiėmimų vedimas ir kūrimas, ekskursijų vedimas. Gintaras yra Lietuvos žurnalistų draugijos ir Šaulių sąjungos narys. Markevičių iniciatyva Lietuvos etnografijos muziejuje atsirado partizanų bunkerio ekspozicija bei Laptevų jūros tremtinių žeminė.

Gediminas – Vilniaus pedagoginio universiteto absolventas, informatikas, techninės disciplinos specialistas. Prieš 30 metų laimėjo „Žalią kortą“, dabar gyvena JAV, nuo 2014 m. dirbo Čikagoje lietuvių laikraščio „Dirva“ redaktoriumi. Jam talkina ir Gintaras.

Mindaugas baigė Lietuvos veterinarijos akademiją, dirba Valstybinėje maisto ir veterinarijos tarnyboje vyriausioju veterinarijos gydytoju. Pagalbininkas tėvelio darbuose, domisi savo krašto istorija.

Naujo kryžiaus pastatymas buvusioje Jono Aisčio tėvų sodyboje Dovainonyse, 2025 m. gruodis

Partizanų kovų takais. Pašuliai. V. Markevičius ir Eligijus J. Morkūnas, 2021 m.

Daug dėmesio V. Markevičius skiria pokario nepriklausomybės kovų vietų įamžinimui Kaišiadorių rajone. Štai partizanų žūties vietose Pašuliu, Beištrakio, Livintų apylinkėse kartu su bendraminčiais dalyvauja paminėjimuose, įrengiant jų atminties įamžinimo ženklus. Gražiai prižiūrimas netoli buvusios eiguolio partizano Alekso Alionio-Šaulio sodybos išretintoje aikštelėje-proskynoje dar 1990 metais Eligijaus Juvencijaus Morkūno sukurtas ir su bendražygiais pastatytas stogastulpis.

Atgimimo metai. Veiklos pradžia

Vytautas Aleksandras Markevičius dirbo Kaune Kaimo statybos organizavimo ir technologijos, Žemės ūkio statybos projektavimo institutuose. Čia ir susipažino ir su projektuotoju dirbusiu tautodailininku, kraštotyrininku Leonu Juozoniu, su juo įgyvendino ne vieną patriotinį sumanymą.

– Mane visą laiką domina politika, – sako Vytautas Markevičius. – Ir seniau knygas skaičiau. Dar anais laikais buvo pavykę gauti „Kroniką“. Darbe buvau pasidaręs slėptuvę. Projektams – tokiems rulonams dėti turėdavome dėžes. O dėžėje – dvigubas dugnas – ir dedi ten uždraustas Lietuvos katalikų bažnyčios kronikas. Tai pagrindiniai leidiniai, leisti Lietuvoje 1972–1989 m. Pirmasis numeris pasirodė 1972 m. kovo 19 d. Su architektu Leonu Juozoniu nuveikėme daug svarbių darbų...“

Vytauto Markevičiaus ir jo sūnų patriotiniai darbai prasidėjo 1986 metais. Apie jų tuo metu dar pavojingą veiklą Leonas Juozonis papasakojo knygelėje „Kraštotyrininko kelias“.

„1985 m. vilnietis kraštotyrininkas Kazys Misius davė Rieškėtų piliakalnio (2 km nuo Laukuvos miestelio) nuotrauką su įpareigojimu išgelbėti jį nuo sunaikinimo, nes jis baigiamas suarti. Šiame piliakalnyje palaidota keliasdešimt 1863 m. sukilėlių, žuvusių Šv. Petro ir Povilo dienos mūšyje. Nuotraukoje matėsi 3 dideli kryžiai, bet tada tebuvo likę du.

Kai nugriuvo antrasis ir trečiasis kryžiai, vieną vėl vakarą rumšiškietis entuziastas Vytautas Markevičius atvežė mane ir savo dvynius sūnus, kad inventorizuotume nugriuvusius kryžius, idant vėl tokius pat galėtume atstatyti. Kol iš Kauno atvažiuojome, buvo gili naktis. Kad mūsų kas nepastebėtų, degtukų degti bijojome. O kaip inventorizuojant išžiūrėti centimetrus?

Laimei, Vytautas Markevičius turi ant rankos elektroninį laikrodį, kuris paspaudus mygtuką sužybsi, ir mes centimetrus užrašome. Keturi vyrai, nors laikinai, paskutinį, trumpesnį, kryžių vėl atstatėme, jo apačia nupuvusi. Vėliau, pabraižęs trijų kryžių projektėlį, kreipiausi į man nepažįstamą Laukuvos kleboną, kad padėtų organizuoti kryžių atstatymą. Tačiau greit kleboną kitur iškėlė, ir sumanymas sužlugo. Kultūros ministerija neleido Rieškėtų piliakalnyje statyti naujų kryžių, kol 1988 02 08 objektą įtraukė į gamtos paminklų sąrašą. Tada, vietos žmonėms padedant, ant keturių ilgų vamzdžių įbetonavome kalnelio pakraštyje trikampę dėžę su saulute. Tuoj prasidėjo Atgimimas, ir kalnelio viršūnėje atsirado trys baltutėliai ažuoliniai kryžiai...“

Darbai Jono Aisčio tėvoniijoje

Kai po pusšimčio metų draudimo Jonas Aistis sugrįžo į Lietuvą, Dovainonių kaime (buvusioje Išlaužoje, dabar – Kaišiadorių rajonas). 1913 m. iš Rumšiškių į vienkiemį parkelta tėvų sodyba buvo paversta ūkio sąvartynu. 1987–1988 m. pilietiškai nuiteikusių žmonių iniciatyva sklypas išvalytas, atkasti nugriauto gyvenamojo namo pamatai. „Atsi-vėrė“ gryčia, kiemas, šulinys, rūtų darželis... Talkininkai rinko sąvartas, kirto krūmokšnius, pjovė sausuolius, genėjo medžius, šienavo, grėbė, valė, ieškojo gryčios pamatų, tvėrė šulinį, statė aukerą. Taip atgijo senoji Aleksandravičių sodybvietė.

1988 m. liepos 8 d. čia iškilmingai paminėtos poeto 85-osios gimimo metinės. Jau lapkričio 6 d. čia pašventintas Vytauto Markevičiaus pagamintas kryžius bei Leono Juozonio ir Vytauto Markevičiaus žavingas stogastulpis, žymintys vietą, kurioje stovėjo Jono Aisčio-Aleksandravičiaus tėvų namai.

Nuo to laiko čia minimas poeto gimtadienis. Iškilnėse yra dalyvavę daug Lietuvoje žinomų kultūros veikėjų, politikų, tarp jų poetą pažinoję Bernardas Brazdžionis, Kazys Bradūnas, jo eiles skaitę aktorai Virginija Kochanskytė, Laimonas Noreika, Petras Venslovas, buvo atvykę poeto giminaičiai iš Lietuvos ir užjūrio.

Nukelta į 8 psl.

V. Markevičius Vilniaus Radvilų gimnazijoje, 2026 01 13

JAV lietuvių Poezijos pavasaris

Atkelta iš 4 psl.

Kokia tradicija jau išsiskiria PoPaJAV?

Tradiciškai JAV lietuvių Poezijos pavasario skaitymai vyksta savaitė po šv. Velykų, per Atvelykį. Vėliau arba tą patį vakarą yra nominuojamas ir paskelbiamas laureatas – poetas ar rašytojas, kurio kūryba palietė ne tik susirinkusius, bet ir visos JAV Lietuvių Bendruomenės ir netgi Lietuvos skaitytojus, tuos, kurie žmonėms paliko įsimintiną pėdsaką, atsispindėjusių savuosiuose tekstuose, darbuose ir suteikdami prasmę žodžiui, literatūrai, istorijai bei įkvėpdami ateities rašytojus.

Kiek atpažįstamas ir žinomas tampa JAV lietuvių Poezijos pavasaris Jungtinėse Amerikos Valstijose ir už jos ribų?

JAV lietuvių Poezijos pavasariai tapo atspirties tašku ne vienam autoriui, nebūtinai laureatams. Savo gretoje turime autorių ir vertėjų, kurie gali didžiuotis ir džiaugtis gausybe leidinių. Turime ir tokių, kurie dar tik pradeda rašyti. Šalia jų galima aptikti jau gerai žinomų vardų, tokių kaip prof. Jonas Zdanys.

Žiniasklaida vaidina kritinį vaidmenį – vienas žodis gali viską sužlugdyti, „nužudyti“, sunaikinti, arba priešingai – padėti atskleisti ir atsiskleisti, sukurti neįkainojamą ryšį su Lietuva, kurio anksčiau nebuvo, atverti naujas galimybes, pažintis, susitikimus, kaip kad nutiko su visų mūsų mylima ir didžiai gerbiama poete ir prozininke, JAV lietuvių Poezijos pavasario 2021 laureate, gyvenančia Pensilvanijos valstijoje, Nijole Maryte Šerniūte. Jos darbai sulaukė įvertinimo ir pripažinimo ne tik Lietuvoje, kur ji apdovanota Ievos Simonaitytės premija, bet ir Kanadoje – Fridricho Bajoraičio premija.

Kokia PoPaJAV preliminari programa ir kokie netikėtumai laukia?

Atsiliepdami į 2026-ųjų metų Etninės kultūros globos tarybos nutarimą (2025-06-18 Nr. S-105) ir raginimą savivaldybėms, įvairioms institucijoms, žiniasklaidos priemonėms, nevyriausybinėms organizacijoms, šalies ir užsienio lietuvių bendruomenėms aktyviai prisidėti prie atmintinų „Kanklių metų“ įgyvendinimo, 2026 m. JAV lietuvių Poezijos pavasario vadovų nutarimu pakvietėme Texas valstijoje gyvenantį, neseniai iš studijų Lietuvoje sugrįžusį kanklininką ir kompozitorių Brandon Carson prisijungti prie JAV lietuvių Poezijos pavasario skaitymų ir papuošti skaitymus savomis kompozicijomis.

Dainų autorius ir atlikėjas Rimas Pažemckas

Alytaus miesto, kur gimiau ir augau aš pati ir nuo 2022-ųjų esu šio miesto ambasadore Jungtinėse Amerikos Valstijose, savivaldybė atsižvelgė į šį skatinimą ir delegavo Alytaus miesto muzikos mokinę, daugelio tarptautinių konkursų laureatę, Alytaus muzikos mokyklos simfoninio orkestro „Svajonė“ kanklininkę Liepą Jankauskaitę bei ją lydintį asmenį dalyvauti JAV lietuvių Poezijos pavasario renginiuose ir susitikimuose ir pristatyti profesionalią kanklių muziką.

Yra autorių, kurie ne tik rašo eilės, bet ir kuria muziką bei ją atlieka patys. Turėsime progą išgirsti iš New Yorko valstijos atvyksiantį Remigijų Panavą. Apgailestaujame, kad dėl asmeninių priežasčių šiemet neišgirsime Colorado valstijoje gyvenančio Romualdo Zablecko dainų. O štai Illinojuje gyvenantis dainų autorius ir atlikėjas Rimantas Pažemckas, kuris planavo tik įgarsinti koncertą, sutiko ne tik poezijos skaitymų metų atlikti R. Zablecko ir kitų poros autorių muzikinę kūrybą, bet paskutinę minutę ryžosi koncertui, kurio metu atliks savo dainas pagal išėivijoje gyvenančių autorių tekstus. Jam pritarti planuoja Žaneta Ježerytė.

Rimantas Pažemckas nėra populiariosios muzikos atlikėjas, tačiau jo kūryba ne vienerius metus džiugina Illinojuje gyvenančius lietuvius. Klausėsi jo ir tose bendruomenėse kur jam teko lankytis – Floridoje, Indianoje, Colorade, Michigane, Wisconsin. Jo parašyti kūriniai 2018-taisiais skambėjo Australijoje bei Lietuvoje, laidos „Duokim garo“ įrašuose bei „Gražiausios poetų dainos“ laidose.

Rimas – JAV Lietuvių Bendruomenės 70-mečiui skirtu kūriniu „Tarp dviejų krantų“ bendraautorius ir kompozitorius, parašęs šį kūrinių kartu su Sandra Avizienyte ir Tomu Varnagiriū.

Beliška paminėti, kad XVII Šiaurės Amerikos lietuvių tautinių šokių šventė, vyksianti liepos 10–12 dienomis Čikagoje, pasak šokių šventės menovadovės Sigitos Barysienės, gyvenančios Los Angeles, Californijoje, buvo įkvėpta Sandros Avizienytės eilių. Visi susirinkusieji turės progą, jungiantis Čikagos Lietuvių operos chorui, tai išgirsti.

Taigi neišsigąskite, jog bus nuobodu ir teks klausytis vien tik skaitymų ar žiūrėti į poetus, kurie patys jaučiasi nedrąsiai, bet ir palinguoti savo kėdėse, o galbūt netgi pašokti.

Vytauto Markevičiaus darbai

Atkelta iš 7 psl.

1994 m. liepos 3 d., minint poeto 90-ąsias gimimo metines, prie Rumšiškių seniūnijos administracinio pastato atidengtas visuomenės iniciatyva pastatytas J. Aisčio paminklinis biustas (skulptorius V. Žuklys, architektas S. Petrauskas). Atidengimo iškilmėse dalyvavo iš JAV atvykusi poeto žmona Aldona Aistienė su dukra ir anūkėmis, B. Brazdžionis, K. Bradūnas, prof. Vytautas Landsbergis, dar 1989 m. įsteigtos J. Aisčio populiariųjų skirtos premijos laureatai prof. Vytautas Kubilius, aktorė V. Kochanskytė, liaudies meistrai Vytautas Markevičius, Leonas Juozonis, muziejininė R. Mažukelienė.

Jonas Aistis sugrįžo Lietuvon, jo karstas buvo palaidotas Rumšiškėse, visai greta jo tėvų. Tai įvyko 2000 metų birželio 29 d. Tuomet, laidojant Joną Aistį, arkivyskupas, dabartinis kardinolas Sigitas Tamkevičius nepaprastai gražiai pasakė: „Į gimtąją žemę sugrįžo ne tik mirtingieji poeto palaikai, bet ir jo dvasia, kurios dvelksmo taip reikia šiandien besiblaškantiems tautiečiams. Aistis buvo ir visiems laikams liks gyvas liudytojas, jog Tėvynė yra didelė Dievo dovana ir jos negalima iškeisti į jokią, nors ir pačią gražiausią ir turtingiausią šalį. Ačiū, poete, kad grįžai namo.“

...Deja, metams bėgant kryžius pradėjo irti, tad prieš dvejus Vytautas Markevičius nutarė pastatyti naują. Be atlygio, pagalbos iš šalies kantariai ir sunkiai dirbo, kad praėjusių metų gruodyje iškiltų naujas kryžius ir džiugintų žmones.

2000 metais buvo suorganizuotas giminės susitikimas. Prasmingą darbą įamžinant giminės istoriją atlieka jau šešiolika metų veikiantis

Jono Aisčio klubas „Katarsis“ (klubo prezidentė – Karolinos Povilaitienės, poeto sesers Veronikos Aleksandravičiūtės-Kudrevičienės vaikaitė). Klubo nariai – Jono Aisčio giminaičiai, kiti garbingi žmonės, aktyviai dalyvauja talkose tvarkant poeto tėviškę. Steigiant Jono Aisčio muziejų jie neatlygintinai perdavė daug vertingų eksponatų.

2011 m. liepos 3 dieną surengta pirmoji Giminės talentų paroda. Tai mezgėjų, audėjų, siuvėjų darbai. J. Aisčio sesers Veronikos vaikaitė Vida Kudrevičiūtė stebino sukurtais paveikslėliais, vaikaitės Rasos Mykolaitienės sūnus Lukas kuria įdomius tapybos darbus. Talentų parodos puošmena tapo Jono Aisčio portretas, pritvirtintas ant senos tėviškės liepos, ją apgaubė sesers Veronikos austinė lovatiesė. Po portretu buvo pritvirtintos nuostabios rožės. Tai Jono Aisčio sesers Marijonos Šliamkienės vaikaitė Vytauto Šliamkos kalvystės meno pavyzdys.

Jono Aisčio dukterėčia Danutė Aleksandravičiūtė – tapytoja. Karolina Povilaitienė siuva žaislus, mezza rūbus.

Senelio pėdomis seka Juozo ir Reginos Aleksandravičiū dukra Vakarė – pristatė išleistą savo knygą vaikams „Gugeliukai“, eksponavo pieštuku ir pastile atliktus darbus. Knyga skirta 5–12 metų vaikams. Tai pasakojimas apie paslaptinius miško gyventojus gugeliukus, kurie nuo žmonių veiklos nori apsaugoti savo namus – žaliąjį mišką ir jo gyventojus.

2023 m. klubo iniciatyva išleistas dvi rašytojos Valentinos Šereikienės knygos „Jono Aisčio paslaptis“ ir „Jonas Aistis. Išlikimas“. Numatyta išleisti trilogiją, trečioji knyga dar pakeliui.

V. Markevičius su savo vaikais Mindaugu, Gražina, Gediminu ir Gintaru. 2026 m. sausis.

Laimos Kmieliauskienės nuotr.